

PRAVILNIK O NACIONALNOM OKVIRU OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS", br. 98/2017)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se Nacionalni okvir obrazovanja i vaspitanja.

Član 2

Nacionalni okvir obrazovanja i vaspitanja odštampan je uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije".

NACIONALNI OKVIR OBRAZOVANJA I VASPITANJA

UVOD

Nacionalni okvir obrazovanja i vaspitanja (u daljem tekstu: Okvir) je dokument koji predstavlja osnov za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja dece, učenika i odraslih, rada ustanove i celokupnog obrazovnog sistema u Republici Srbiji. On je utemeljen na univerzalnim vrednostima, savremenim pedagoškim principima i prioritetima nacionalne strategije razvoja obrazovanja. To je normativni i razvojni dokument kojim se obezbeđuje jedinstvena osnova i pristup detetu, učeniku i odraslom, učenju i podučavanju¹, kao i razumevanje zajedničkih ključnih elemenata predškolskog, osnovnog i srednjeg nivoa obrazovanja i vaspitanja (u daljem tekstu: obrazovanje).

¹ *Izraz podučavanje se odnosi na nastavu u školi i na aktivnosti u predškolskoj ustanovi.*

Okvir predstavlja vezu između zakonskih rešenja i obrazovne prakse u domenu douniverzitetskog obrazovanja. Njegova svrha je da obezbedi koherentnost i funkcionalnost obrazovnog sistema. On doprinosi razumevanju povezanosti ciljeva, obrazovnih standarda, kompetencija učenika i ishoda učenja sa procesima planiranja, praćenja, vrednovanja i drugim ključnim elementima obrazovanja u Republici Srbiji, kao što su vrednosti i principi na kojima ono počiva. To je dokument najopštijeg tipa na osnovu kojeg se pripremaju okviri nižeg nivoa opštosti.

U pripremi Okvira uvažene su:

- razvojne i obrazovne potrebe, interesi i interesovanja dece i učenika, to jest njihov intelektualni, fizički, emotivni, socijalni, moralni i estetski razvoj;
- buduće potrebe dece, učenika i odraslih, kao što su: kako pronaći odgovarajući posao, kako započeti sopstveni posao, kako aktivno učestvovati u društvenom životu, kako sačuvati životnu sredinu za sebe i buduće generacije, kako sačuvati zdravlje i slično;
- društvene, ekonomske i kulturne potrebe, u skladu sa shvatanjem obrazovanja kao važnog faktora razvoja društva u celini.

Okvir je namenjen svima koji su na neposredan ili posredan način uključeni u obrazovanje i vaspitanje: zaposlenima u Ministarstvu koji su zaduženi za kreiranje obrazovnih politika, članovima Nacionalnog prosvetnog saveta i Saveta za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih, stručnjacima koji učestvuju u razvijanju predškolskog programa i programa nastavnih predmeta na svim nivoima i vrstama douniverzitetskog obrazovanja, kao i onima koji se bave praćenjem i vrednovanjem ostvarenosti postavljenih ciljeva obrazovanja. Oslonac je zaposlenima u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, u sagledavanju i preispitivanju usklađenosti sopstvene prakse sa pristupom koji se afirmiše Okvirom. Poznavanje ovog dokumenta pomaže unapređivanju različitih vidova saradnje vaspitno-obrazovnih ustanova sa roditeljima, lokalnom zajednicom, različitim institucijama i

nevladinim sektorom. On, takođe, daje smernice za razvoj inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika i vaspitača.

U prvoj celini Okvira opisane su okolnosti u kojima je nastao, to jest navedene su najznačajnije razvojne i reformske inicijative u obrazovnom sistemu koje su vodile do toga da se pojavi potreba za ovakvim dokumentom. Ukratko je prikazan i sistem obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji, po nivoima, vrstama i njihovoj funkciji.

Druga celina govori o misiji vaspitanja i obrazovanja, o vrednostima i principima na kojima oni počivaju. Tu su dati i svrha, odnosno opšti cilj vaspitanja i obrazovanja i njegovi ishodi. Treća celina se odnosi na kvalitet obrazovanja, na njegove elemente i njihovu povezanost. Pristup učenju i podučavanju, koji vodi ka ostvarivanju ishoda i razvijanju kompetencija, ima centralnu poziciju u ovom dokumentu. U ovom delu govori se i o podršci kvalitetnom obrazovanju u pogledu etosa obrazovno-vaspitnih ustanova, kao i zahteva koji se u vezi s tim postavljaju pred nastavnike, vaspitače, stručne saradnike i direktore.

Na kraju dokumenta date su smernice za razvoj različitih okvira nižeg nivoa opštosti.

1. OBRAZOVNI SISTEM REPUBLIKE SRBIJE

1.1. Preduslovi za nastanak Okvira

U Republici Srbiji, kao i u mnogim drugim zemljama, kontinuirano uvođenje novina u obrazovni sistem u jednom trenutku dovodi do potrebe da se jednim opštim dokumentom objedine i funkcionalno povežu njegovi najvažniji elementi. Okvir je najšire polazište za ono što se odvija u obrazovanju, pruža jasne smernice delovanja, istovremeno ostavljajući dovoljno prostora za različita rešenja. Činjenica da je pokušaj pripreme takvog okvira u Republici Srbiji 2002. godine ostao neuspešan, ukazuje na to da je za njegovo usvajanje bitan kontekst i povoljan društveni trenutak. Sve dosadašnje inicijative i aktivnosti, koje su se sprovodile u obrazovnom sistemu, bile su značajne u razvojnom smislu, ali nisu bile dovoljno sinhronizovane i nisu obezbedile očekivano unapređivanje obrazovanja kao celine.

U trenutku kada je uspostavljen zakonodavni i strateški okvir u obrazovanju Republike Srbije, koji uvažava savremenu evropsku obrazovnu politiku i praksu, kao i bogato iskustvo i autentičnost domaće obrazovne prakse, stekli su se uslovi za razvoj ovakvog dokumenta. U pripremi Okvira uzeta su u obzir međunarodna dokumenta iz oblasti obrazovanja koja je država Republika Srbija potpisala, rezultati realizovanih istraživanja, oglada i projekata, međunarodnih testiranja učenika, kao i iskustva drugih zemalja u primeni savremene pedagoške teorije i obrazovne prakse.

Ističemo aktivnosti koje su bile od značaja za pripremu Okvira, oblikovanje postojećih zakonskih rešenja i utvrđivanje prioriteta razvoja obrazovanja u Republici Srbiji:

- Usvojena je Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. i prateći Akcioni plan;
- Donet je Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u koji su ugrađeni pojmovi kompetencije, standardi, ishodi;
- Doneti su propisi za razvoj inkluzivne kulture, politike i prakse i obezbeđene su obuke za zaposlene u obrazovanju, sa ciljem razvoja inkluzivnih ustanova;
- Školsko razvojno planiranje i samovrednovanje postaju redovne i obavezne aktivnosti ustanova;
- Uvedena je obaveza polaganja ispita za licence za nastavnike i postoji obaveza stalnog stručnog usavršavanja;
- Intenzivirane su aktivnosti na uspostavljanju Nacionalnog okvira kvalifikacija;
- Doneti su svi standardi kvaliteta koji se odnose na postignuća učenika, rad ustanova, rad nastavnika i direktora, kvalitet udžbenika; određeni standardi su i revidirani;
- Uz podršku Evropske Unije (projekti CARDS 1, CARDS 2, GTZ, GIZ) unapređeno je srednje stručno obrazovanje, što se pre svega ogledalo kroz nove nastavne planove i programe zasnovane na ishodima;
- Najveći broj nastavnih planova i programa u stručnom obrazovanju, prevedeni su iz statusa oglada u sistem, zasnovani su na standardima kvalifikacija i orijentisani su na ostvarivanje ishoda;
- U stručnom obrazovanju uvedeni su novi obrazovni profili usklađeni sa potrebama tržišta rada;

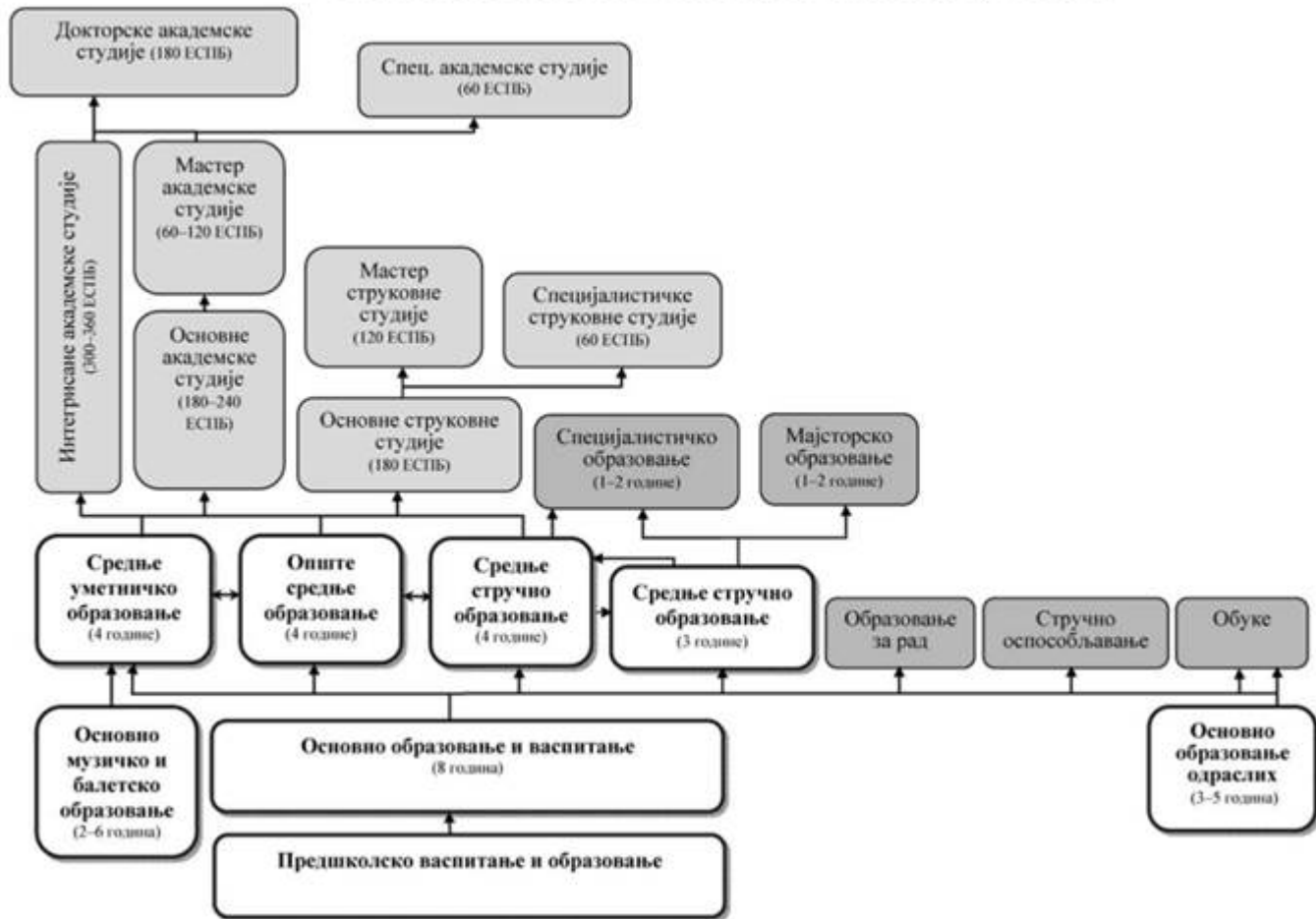
- Na nivou osnovne i srednje škole postoji izbornost nastave, pri čemu su građansko vaspitanje i verska nastava zastupljeni od početka do kraja ova dva nivoa obrazovanja;
 - Na nivou osnovne škole uče se dva strana jezika; informatika i računarstvo je obavezan predmet od petog razreda; preduzetništvo je obavezan nastavni predmet u inoviranim obrazovnim profilima stručnih škola;
 - Sve je više škola u kojima je uvedeno učenje kroz rad, odnosno model dualnog obrazovanja;
 - Reformisano je osnovno obrazovanje odraslih u kome se akcenat stavlja na funkcionalno obrazovanje;
 - Postoji veliki izbor udžbenika i dodatnih nastavnih sredstava koji zadovoljavaju standarde kvaliteta; prvi put su štampani i prilagođeni udžbenici;
 - Uspostavljen je sistem spoljašnjeg vrednovanja ustanova u odnosu na Nacionalni okvir kvaliteta rada ustanova;
 - Doneti su potrebni propisi i dokumenta za prevenciju nasilja i postupanje u slučajevima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja dece;
 - Projekat Podrška razvoju ljudskog kapitala i istraživanju - opšte obrazovanje i razvoj ljudskog kapitala, realizovan u periodu od 2013. do 2015. godine, bio je namenjen proveriti uvođenja novog pristupa nastavi i učenju, orijentisanog na ishode i kompetencije, kroz pripremu opšteg i predmetnih okvira. Neka od primenljivih rešenja ugrađena su u ovaj dokument;
 - Razvoju kvaliteta obrazovno vaspitne prakse ustanova doprineli su brojni programi i projekti čiji su nosioci bile međunarodne organizacije i organizacije civilnog društva (npr. projekat Aktivno učenje);
 - Pilotiranje novog predloga Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja (projekat Godine uzleta), kojim se definiše koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja i daje okvir za dokumenta koja dalje uređuju ovu oblast, sprovodi se u jednom broju predškolskih ustanova od januara 2017. godine. Cilj projekta je da se proveriti koncept, identifikuju kompetencije vaspitača potrebne za njegovo ostvarivanje, kao i uslovi u pogledu prostora i opreme za realizaciju planiranih aktivnosti.
- Pored prethodno navedenih aktivnosti, brojni su bili projekti, programi, kampanje i drugi sistemski pokušaji i aktivnosti na nacionalnom i regionalnom nivou, koje su ostavile traga na vaspitno-obrazovnu praksu ili su postali deo regulative.

1.2. Struktura douniverzitetskog obrazovanja

Douniverzitetsko obrazovanje Republike Srbije čine tri nivoa obrazovanja:

- 1) predškolsko vaspitanje i obrazovanje;
- 2) osnovno obrazovanje i vaspitanje;
- 3) srednje obrazovanje i vaspitanje.

СТРУКТУРА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1) Предшколско васпитање и образовање obuhvata rad sa decom od šest meseci do polaska u osnovnu školu. Osim vaspitanja i obrazovanja, kao osnovne delatnosti, predškolska ustanova obavlja i delatnost kojom se obezbeđuju ishrana, nega, preventivno-zdravstvena i socijalna zaštita dece predškolskog uzrasta, u skladu sa zakonom. Vaspitno-obrazovni rad se ostvaruje u celodnevnom ili poludnevnom trajanju, a mogu da se ostvaruju i različiti oblici i programi, u skladu sa potrebama porodica, mogućnostima predškolske ustanove i lokalne zajednice. Rad se ostvaruje u vaspitnim grupama koje mogu biti jaslene (od šest meseci do tri godine) i grupe vrtića (od tri godine do polaska u školu). Vaspitne grupe mogu biti formirane za decu istog i različitog uzrasta (mešovite). Postoji mogućnost formiranja razvojnih grupa za decu sa smetnjama u razvoju kao i grupa na bolničkom lečenju.

U okviru predškolskog vaspitanja, obaveznost se odnosi samo na godinu pre polaska u osnovnu školu kada se realizuje pripremni predškolski program u trajanju od četiri sata dnevno, najmanje devet meseci.

2) Osnovno obrazovanje i vaspitanje traje osam godina, obavezno je za sve učenike i obuhvata dva ciklusa od po četiri razreda. U prvom ciklusu je nastava organizovana kao razredna, a u drugom kao predmetna.

Nastavnim planom predviđeni su obavezni predmeti, izborni programi i aktivnosti.

Nacionalne manjine imaju mogućnost da pohađaju osnovnu školu na maternjem jeziku i tada imaju obavezni predmet srpski kao nematernji jezik, a ukoliko se školuju na srpskom jeziku, mogu da biraju izborni program maternji jezik sa elementima nacionalne kulture.

Osnovno muzičko i baletsko obrazovanje nije obavezno, a ukoliko se učenik za njega opredeli školuje se paralelno sa redovnom osnovnom školom, u trajanju do šest godina.

Za učenike koji su posebno muzički talentovani postoji unikatna škola koja je integrisana osnovna i srednja škola; traje 10 godina i internatskog je tipa.

Odrasli mogu steći osnovno obrazovanje koje traje od tri do pet godina.

Na kraju osnovnog obrazovanja učenici polažu završni ispit koji je obavezan za sve. Njime se procenjuje dostignutost ishoda i razvijenost kompetencija stečenih u osnovnoj školi. Drugi cilj završnog ispita je procena kvaliteta rada škole i nastavnika, kao i trenutni status i napredak obrazovnog sistema.

Učenici koji žele da se upišu u specijalizovane gimnazije i odeljenja ili umetničke škole, pored završnog ispita, polažu i posebne prijemne ispite koji proveravaju znanja i sposobnosti relevantne za željenu školu.

3) Srednje obrazovanje i vaspitanje nije obavezno i podeljeno je na:

- opšte srednje obrazovanje i vaspitanje (gimnazije);
- srednje stručno obrazovanje i vaspitanje;
- srednje umetničko obrazovanje i vaspitanje.

Opšte srednje obrazovanje u Republici Srbiji traje četiri godine, namenjeno je nastavku školovanja i ne daje kvalifikaciju za tržište rada. Stiče se u gimnazijama, gde učenici na osnovu svojih sposobnosti i interesovanja mogu da biraju jedan od tri smera: prirodno-matematički, društveno-jezički ili opšti tip. U specijalizovanim gimnazijama i odeljenjima za učenike sa posebnim sposobnostima realizuju se planovi nastave i učenja sa proširenim sadržajima.

Planovima učenja i nastave obuhvaćeni su obavezni nastavni predmeti i izborni programi koji svojim sadržajima pokrivaju najvažnije teme iz oblasti matematike, prirodnih i društvenih nauka, jezika, umetnosti i sporta, ali omogućavaju i ovladavanje mnogim drugim znanjima i veštinama potrebnim za život u dvadeset prvom veku. Deo nastave u pojedinim gimnazijama i srednjim stručnim školama odvija se na stranom jeziku.

Na kraju školovanja učenici polažu opštu maturu koja ima za cilj unapređivanje kvaliteta srednjeg opšteg obrazovanja i funkciju sertifikacije (opštom maturom proverava se usvojenost opštih standarda postignuća nakon završenog srednjeg opšteg obrazovanja i vaspitanja u gimnaziji; stručnom i umetničkom maturom proverava se stečenost kompetencija i usvojenosti posebnih standarda postignuća propisanih standardom kvalifikacije u okviru odgovarajućeg zanimanja), kao i funkciju selekcije kandidata za nastavak obrazovanja u naučnoj, stručnoj ili umetničkoj oblasti u kojoj je stečeno srednje obrazovanje i vaspitanje.

Srednje stručno obrazovanje može trajati tri i četiri godine. Drugi oblici stručnog obrazovanja su: obrazovanje za rad u trajanju od dve godine, stručno osposobljavanje u trajanju od godinu dana. Osnovna svrha stručnog obrazovanja je uspostavljanje fleksibilnog sistema inicijalnog i kontinuiranog stručnog obrazovanja kako bi se odgovorilo na izmenjene zahteve tržišta rada, kao i pružanje opštih znanja i vrednosti potrebnih za dalji lični razvoj, profesionalni napredak i razvoj karijere. Po završenom srednjem stručnom obrazovanju može se steći specijalističko i majstorsko obrazovanje u trajanju od godinu dana do dve godine kao i dodatna kvalifikacija u procesu dokvalifikacije, odnosno prekvalifikacije. Srednje stručno obrazovanje je organizovano po područjima rada i po obrazovnim profilima.

Po završenom trogodišnjem školovanju učenik polaže završni ispit, a po završenom četvorogodišnjem - stručnu maturu. Završnim ispitom u srednjem stručnom obrazovanju i vaspitanju, proverava se stečenost kompetencija definisanih standardom kvalifikacije za obavljanje poslova odgovarajućeg zanimanja. Učenicima se kroz sistem dokvalifikacije pruža mogućnost za nastavak školovanja na visokoškolskim ustanovama. Uspešnim polaganjem stručne mature potvrđuje se da je učenik stekao stručne kompetencije i deo opštih kompetencija i ima mogućnost nastavka školovanja.

U okviru stručnog obrazovanja omogućeno je sticanje kvalifikacija i po modelu dualnog obrazovanja u kome se deo programa nastave i učenja ("učenje kroz rad") realizuje kod poslodavca u skladu sa posebnim propisima.

U školi za obrazovanje odraslih ostvaruju se posebni programi u dvogodišnjem i trogodišnjem trajanju, programi stručnog osposobljavanja, specijalističkog, odnosno majstorskog obrazovanja, programi obuke i drugi programi za obrazovanje odraslih. Stručna

škola može realizovati programe obuka u okviru neformalnog obrazovanja ukoliko je stekla status javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih.

Srednje umetničko obrazovanje

Muzičko i baletsko obrazovanje, kao i umetničko obrazovanje za učenike darovite za likovnu umetnost, poseban je institucionalni oblik srednjeg obrazovanja namenjen učenicima koji su imaju posebne sposobnosti za ove oblasti i koji su položili prijemni ispit. Školovanje traje četiri godine i učenicima pruža zaokruženo obrazovanje umetničkog i opšteobrazovnog sadržaja.

U sistemu obrazovanja muzičke i baletske škole su jedine u kojima učenici mogu imati svojstvo redovnog učenika ukoliko uporedo pohađaju neku drugu srednju školu.

Na kraju školovanja polaže se umetnička matura čiji je rezultat sertifikacija veština koje su učenici sticali za vreme obrazovanja (potvrđuje da je učenik stekao stručne kompetencije), proširivanja mogućnosti za nastavak školovanja kao i unapređivanja kvaliteta srednjeg stručnog obrazovanja.

Obrazovanje i vaspitanje osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, osoba sa teškoćama u učenju i osoba iz defavorizovanih sredina

Osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, osobe sa teškoćama u učenju i osobe iz defavorizovanih sredina i socijalnih grupa (deca, adolescenti i odrasli) imaju puno pravo na kvalitetno obrazovanje i vaspitanje uz uvažavanje njihovih specifičnosti (OECD klasifikacija). Osnovno strateško opredeljenje u obrazovanju ovih osoba je inkluzivni pristup u obrazovanju koji obezbeđuje njihova prava i omogućava njihovu socijalnu inkluziju. Orijentacija ka inkluzivnom pristupu obrazovanju podrazumeva proces delovanja i odgovaranja na različite obrazovne potrebe svih učenika i učenica, kroz povećavanje učešća u učenju, kulturi i zajednici, i smanjivanje isključenosti iz obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje se odnosi na škole, centre za učenje i obrazovne sisteme koji su otvoreni za svu decu.

U inkluzivnom pristupu obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom organizuje se, pre svega, zajedno sa ostalim učenicima.

Kada je to, po mišljenju interesorne komisije i uz saglasnost roditelja, u najboljem interesu učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, on može da pohađa školu za obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u razvoju.

Na nivou srednjeg obrazovanja i vaspitanja postoje stručne škole (odeljenja) za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom koje traju od jedne do četiri godine.

2. OSNOVE OBRAZOVANJA I VASPITANJA

2.1. Misija obrazovanja i vaspitanja

U skladu sa shvatanjem da je obrazovanje jedan od ključnih činilaca razvoja društva, misija obrazovanja u Republici Srbiji jeste doprinos ekonomskom, socijalnom, naučno-tehnološkom i kulturnom razvoju društva u celini, kao i razvoju stvaralačkih i radnih potencijala i kvaliteta života svakog građanina. Na taj način se određuje svrha obrazovanja i vaspitanja koja ima dva aspekta: jedan je okrenut društvu i njegovoj dobrobiti, a drugi dobrobiti svakog pojedinca.

Strateškim dokumentima iskazan je nivo koji sistem treba da dostigne u određenom vremenskom periodu. Na osnovu toga identifikuju se obrazovne potrebe Republike Srbije koje proizilaze iz nekoliko najvažnijih zahteva:

- dalji razvoj proizvodnog sistema zasnovati na znanju, preduzetništvu, sopstvenim i transferisanim tehnološkim inovacijama, tržišnoj ekonomiji i međunarodnoj poslovnoj, tehničkoj i drugoj saradnji;
- povećati međunarodnu konkurentnost privrede Republike Srbije i investicionu privlačnost;
- smanjiti regionalnu neujednačenost u nivou razvijenosti i stepenu obrazovanosti;
- obezbediti takav kulturni razvoj nacije kojim se čuva i neguje kulturno nasleđe i identitet, razvija tolerantan i saradnički odnos prema drugim kulturama i jača doprinos kulture ukupnom kvalitetu života stanovnika Republike Srbije;
- pridružiti se zajedničkom evropskom prostoru sa ciljem da Republika Srbija postane konkurentan i produktivan činilac ukupnih razvojnih stremljenja iskazanih u dokumentu "Evropa 2020";

- nastaviti sa razvojem demokratskog, socijalno pravičnog, pravno uređenog i razvojno odgovornog društva u Republici Srbiji.

Na osnovu navedenog može se reći da je misija obrazovnog sistema Republike Srbije da pravovremeno, kvalitetno i efikasno obrazuje stanovništvo, u skladu sa iskazanim razvojnim opredeljenjima države i da odgovori na obrazovne potrebe svakog pojedinca. To je ostvarivo samo ako se obezbedi koherentnost uticaja različitih nivoa i vrsta obrazovanja.

U tom smislu svaki segment preduniverzitetskog obrazovanja ima specifičnu misiju kojom doprinosi ostvarivanju kvalitetnog obrazovanja.

Misija predškolskog vaspitanja i obrazovanja je da kroz integrisane procese brige, nege, vaspitanja i obrazovanja podstiče i razvija potencijale dece, sa zadatkom ostvarivanja dugoročnih ciljeva koji su osnova za uspešno funkcionisanje i celoživotno učenje. Opšti ciljevi su usmereni na to da se svoj deci predškolskog uzrasta obezbedi celovit razvoj kroz podršku njihove dobrobiti i pružanjem uslova i podsticaja da razvija svoje kapacitete, proširuje iskustva i izgrađuje saznanja o sebi, drugim ljudima i svetu, da učešćem u različitim programima imaju prilike i mogućnosti da se osećaju zadovoljno, ostvareno i prihvaćeno, da grade odnose poverenja i uvažavanja, bliskosti i prijateljstva; da razvijaju predispozicije za celoživotno učenje kao što su otvorenost, radoznalost, refleksivnost, istrajnost, poverenje u sebe, čime se postavljaju temelji razvijanja obrazovnih kompetencija i da imaju prilike da se upoznaju, istražuju i preispituju različita područja ljudskog saznanja i delanja, da operišu različitim produktima kulture i načinima izražavanja.

Misija osnovnog obrazovanja i vaspitanja jeste da bude temelj celokupnog sistema obrazovanja i da obezbedi kvalitetno obrazovanje svih građana. Funkcija osnovnog obrazovanja jeste da bazično opismeni učenike iz svih oblasti značajnih za život u savremenom svetu, da razvija funkcionalna znanja, umenja, motivaciju za učenje, stavove i vrednosti neophodne za formiranje nacionalnog i kulturnog identiteta, te bazične kulturne potrebe i navike, što osposobljava za dalje školovanje, celoživotno učenje i aktivan i konstruktivan život u savremenom društvu.

Misija opšteg srednjeg obrazovanja i vaspitanja i srednjeg umetničkog obrazovanja i vaspitanja jeste da razvije ključne kompetencije, stvaralačke i sazajne potencijale učenika, pozitivan odnos prema radu, znanju i učenju i osposobi ih za samostalan rad i celoživotno učenje, odnosno da kvalitetno obrazuje i u vaspitnom smislu formira i usmeri onaj deo mlade populacije koja će svoj kulturni, naučni i intelektualni razvoj nastaviti na akademskim studijama.

Misija srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja je da obezbedi mogućnosti i uslove učeniku da stekne znanja, veštine i stavove, odnosno ključne i stručne kompetencije, radi efikasnog uključivanja u svet rada i nastavak školovanja. Kako bi ostvarilo te zadatke, stručno obrazovanje treba da bude funkcionalan, efektivan, racionalan i fleksibilan sistem, široko determinisan i dostupan svima, da odgovori na trenutne i buduće potrebe tržišta rada, razvoja društva u celini i da pripremi pojedinca da se stalno tokom života usavršava i uči. Ostvarujući ovu misiju, stručno obrazovanje doprinosi stvaranju društva zasnovanog na znanju a model dualnog obrazovanja, razvijanje preduzimljivosti, inovativnosti i kreativnosti, što jesu temelji ukupnog održivog razvoja društva u celini.

2.2. Vrednosti na kojima počiva obrazovanje i vaspitanje

Nacionalni okvir obrazovanja i vaspitanja se zasniva na osnovnim društveno-kulturnim vrednostima koje ujedno i podržava kroz svoje ciljeve. Te vrednosti su: sloboda, ravnopravnost, pravednost, dostojanstvo, patriotizam, porodica, dijalog i tolerancija, rad, solidarnost, poštenje, mir, zdravlje, bezbednost, održivi razvoj i druge demokratske vrednosti. Jednakost u pravu na obrazovanje jedna je od bazičnih vrednosti obrazovno-vaspitanog sistema. Ona ukazuje na potrebu da se svakom detetu i mladoj osobi osigura okruženje i pruži podrška koja u najvećoj mogućoj meri doprinosi njihovoj dobrobiti i celovitom razvoju.

Uz navedene opšte vrednosti, u obrazovno-vaspitanom sistemu utkane su i vrednosti koje su posebno za njega važne, kao što su:

1) **identitet** - u doba globalizacije, u kome je prisutno snažno mešanje različitih naroda, kultura i religija, očekuje se da kroz obrazovanje osoba postane građanin sveta, a da pritom

sačuva svoj nacionalni identitet, svoj jezik i pismo, svoju kulturu, društvenu, moralnu i duhovnu baštinu;

2) **kompetentnost i celoživotno učenje** - u današnjem dinamičnom svetu, potrebno je ovladati kompetencijama koje omogućavaju efikasnu saradnju u timovima, kontinuirano učenje novih sadržaja, inicijativu i prilagođavanje na izmenjeno okruženje; u tu svrhu obrazovanje treba da podstiče razvijanje sposobnosti mišljenja višeg nivoa, odnosno kritičko i kreativno mišljenje i veštine rešavanja problema;

3) **odgovornost** - etičnost i pozitivan stav prema učenju svih učesnika u obrazovno-vaspitnom procesu pretpostavka je aktivnog i odgovornog ponašanja i pristupa obrazovanju; razumevanje rezultata do kojih učenje treba da dovede, kontinuirana podrška i odgovarajuća povratna informacija pretpostavke su za osnaživanje mladog čoveka kako bi upravljao i preuzeo odgovornost nad sopstvenim procesom učenja;

4) **preduzetništvo** - aktiviranje ličnih potencijala osobe na kreativan, konstruktivan i inovativan način radi postizanja željenih ciljeva; preduzimljivost uključuje prepoznavanje mogućnosti, spremnost na delovanje i sklonost preuzimanja razumnog rizika što je procenjeno kao važna kompetencija za snalaženje u svakodnevnom životu i svetu rada koji se ubrzano menja;

5) **participativnost i komunikativnost** - aktivan i produktivan život u zajednici koji podrazumeva različite oblike volonterizma, umrežavanja, timski rad i komunikaciju u različitim modalitetima.

2.3. Opšti principi, ciljevi i ishodi obrazovanja i vaspitanja

Principi, ciljevi i ishodi obrazovanja su međusobno uslovljeni i povezani. Oni proističu jedni iz drugih i samim tim moraju se posmatrati u međusobnom odnosu. Ciljevi i ishodi su u skladu sa principima, a ostvarivanjem ishoda se postižu postavljeni ciljevi.

Principi na kojima se zasniva obrazovanje i vaspitanje predstavljaju normativni i vrednosni okvir unutar kojeg se regulišu svi elementi tog procesa. Oni predstavljaju načela koja su obavezujuća za sve koji učestvuju u sistemu obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji i to ne samo u njegovom strukturiranju, već i u funkcionisanju i upravljanju i odnose se na sve učenike. Principi su izraz opštedruštvenih težnji i odslikavaju pravac razvoja i to ne samo obrazovanja već i celokupnog društva.

Sistem obrazovanja i vaspitanja mora da obezbedi za svu decu i učenike: jednakost i dostupnost ostvarivanja prava na obrazovanje i vaspitanje; raznovrsne oblike učenja, nastave i ocenjivanja; poštovanje ljudskih prava i prava svakog deteta i učenika; visok kvalitet obrazovanja i vaspitanja za sve; celoživotno učenje; obrazovanje i vaspitanje zasnovano na kompetencijama; kompetentnost i profesionalnu etiku koja podrazumeva visoku stručnost nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika; horizontalnu i vertikalnu prohodnost u obrazovnom sistemu; demokratičnost.

U ostvarivanju principa, posebna pažnja posvećuje se: kontinuiranoj saradnji sa porodicom; podršci prelaska deteta, odnosno učenika na sledeći nivo obrazovanja i vaspitanja; identifikaciji, praćenju i stimulisanju učenika sa izuzetnim sposobnostima (talentovani i daroviti); mogućnosti da deca i učenici sa smetnjama u razvoju, invaliditetom i iz drugih osetljivih grupa, bez obzira na sopstvene materijalne uslove imaju pristup svim nivoima obrazovanja i vaspitanja; smanjenju stope napuštanja sistema obrazovanja i vaspitanja; karijernom vođenju i savetovanju učenika; ostvarivanju prava na obrazovanje i uključivanje u sistem obrazovanja i vaspitanja na različitim uzrastima i nivoima; saradnji sa učenicima, radi uspešnog ostvarivanja postavljenih ciljeva obrazovanja i vaspitanja.

Ciljevi se odnose na očekivane rezultate obrazovanja i vaspitanja i pokazatelji su osnovnih vrednosti. Oni su osnov za planiranje i koncipiranje obrazovnih i vaspitnih procesa, kao i za definisanje ishoda.

Opšti ciljevi obrazovanja i vaspitanja su: obezbeđivanje dobrobiti i podrška celovitom razvoju deteta i učenika; obezbeđivanje podsticajnog i bezbednog okruženja; razvijanje nenasilnog ponašanja; razvijanje i praktikovanje zdravih životnih stilova; razvijanje svesti o značaju održivog razvoja i očuvanja životne sredine; kontinuirano unapređivanje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja i vaspitanja; razvijanje kompetencija za snalaženje i aktivno učešće u savremenom društvu koje se menja; pun intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički

razvoj svakog učenika; razvijanje ključnih kompetencija za celoživotno učenje, međupredmetnih kompetencija i stručnih kompetencija u skladu sa zahtevima zanimanja i potrebama tržišta rada; razvoj svesti o sebi, stvaralačkih sposobnosti, kritičkog mišljenja, motivacije za učenje, sposobnosti za timski rad i sposobnosti samovrednovanja; osposobljavanje za donošenje valjanih odluka; razvijanje pozitivnih ljudskih vrednosti; razvijanje osećanja solidarnosti i razumevanja; poštovanje prava deteta, ljudskih prava i građanskih sloboda; poštovanje rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, rodne, polne i uzrasne ravnopravnosti; razvijanje ličnog i nacionalnog identiteta; razvijanje svesti i osećanja pripadnosti Republici Srbiji; poštovanje i negovanje srpskog jezika i maternjeg jezika, tradicije i kulture srpskog naroda i nacionalnih manjina; razvijanje interkulturalnosti; povećanje efikasnosti obrazovanja i vaspitanja i unapređivanje obrazovnog nivoa stanovništva Republike Srbije kao države zasnovane na znanju.

Ishodi se odnose na konkretne efekte obrazovanja koji su merljivi i omogućavaju sistematsko praćenje i vrednovanje. Kroz ishode konkretizuju se ciljevi za čiju realizaciju su odgovorni škola i nastavnici. Ishodi određuju koja znanja, umenja, stavove i vrednosti učenik treba da stekne, razvije po okončanju nekog nivoa i vrste obrazovanja vodeći računa i o konkretnim uslovima u kojima se ono odvija.

Opšti ishodi obrazovanja i vaspitanja predstavljaju sposobnost učenika da: izrazi i tumači ideje, misli, osećanja, činjenice i stavove u usmenoj i pisanoj formi; prikuplja, analizira i kritički procenjuje informacije; koristi srpski jezik, odnosno jezik nacionalne manjine i strani jezik; koristi naučna i tehnološka znanja; radi efikasno sa drugima kao član tima; zna kako da uči; ume da razlikuje činjenice od interpretacija; primenjuje matematičko mišljenje u cilju rešavanja problema u svakodnevnom životu; koristi digitalne tehnologije; odgovorno i efikasno upravlja svojim aktivnostima; konstruktivno učestvuje u svim oblicima društvenog života; poštuje ljudska prava i slobode; prihvata promene, preuzima odgovornost i ima preduzetnički pristup; ima svest o sopstvenoj kulturi i raznolikosti kultura.

Ostvarivanje ishoda obezbeđuje se ukupnim obrazovno-vaspitnim procesom na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja, kroz sve oblike, načine i sadržaje rada.

3. KVALITET OBRAZOVANJA I VASPITANJA

3.1. Karakteristike i elementi kvaliteta obrazovanja i vaspitanja

Kvalitet obrazovno-vaspitanog sistema procenjuje se preko toga koliko on obezbeđuje dobrobiti pojedincu i društvu. U najširem smislu, dobrobit za pojedinca je uspešno funkcionisanje koje se sagledava kroz tri dimenzije: personalnu (biti dobro i funkcionisati uspešno), delatnu (umeti i hteti) i socijalnu (pripadati, učestvovati). Dobrobit društva se meri preko ekonomskih pokazatelja kao što su: bruto nacionalni dohodak, stepen uposlenosti, standard života, konkurentnost, nivo tehničke razvijenosti i dr. Sve dimenzije su međusobno povezane i uzajamno uslovljene.

Da bi se obezbedio kvalitet obrazovanja, potrebno je da sistem poseduje nekoliko osnovnih karakteristika:

1) otvorenost - usmerenost na prepoznavanje, praćenje i odgovaranje na potrebe pojedinca i društva;

2) pravičnost - mogućnost izbora u skladu sa sposobnostima i interesovanjima a ne na osnovu materijalnog statusa, pripadanja/nepripadanja nekoj grupi, stereotipa, očekivanja sredine, pritisaka, diskriminacije;

3) merljivost i proverljivost - sistematsko i objektivno prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih podataka i njihova interpretacija u odnosu na standarde, ishode, ciljeve;

4) efikasnost i efektivnost - odnos uloženog i dobijenog efekta;

5) regulisanost - definisanost strukture, funkcija i veza među elementima sistema.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja kao elemente kvaliteta obrazovanja određuje: ciljeve, programe, standarde, kompetencije učenika, obuhvat i brigu o osetljivim kategorijama dece i učenika, okruženje za učenje, kompetencije zaposlenih, saradnju sa roditeljima, odnosno drugim zakonskim zastupnicima i širom zajednicom, nezavisno vrednovanje i samovrednovanje, upravljanje, materijalne i finansijske resurse.

Od navedenih elemenata domen Okvira su kompetencije, standardi, okruženje za učenje (pristup nastavi orijentisanoj na učenje) i vrednovanje.

3.2. Kompetencije

Obrazovanje je u savremenom svetu orijentisano na postizanje kompetencija. Uvođenje pojma kompetencije u obrazovne politike vezuje se za kraj prošlog veka i za dokument Evropski referentni okvir kompetencija.

Karakteristike ključnih kompetencija: relevantne su za sve pojedince; transverzalne su jer osposobljavaju za uspešno uključivanje u sve sfere ličnog, profesionalnog i društvenog života; odgovaraju i ekonomskoj i društvenoj svrsi (od boljeg zdravlja, roditeljstva, do društvenog aktivizma); promovišu zajedničke vrednosti, impliciraju sposobnost suočavanja sa promenama, učenje iz iskustva i delovanje sa kritičkim stavom.

U tom smislu i Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja navodi da ključne kompetencije predstavljaju skup integrisanih znanja, veština i stavova koji su potrebni svakom pojedincu za lično ispunjenje i razvoj, uključivanje u društveni život i zapošljavanje. Ključne kompetencije za celoživotno učenje su: komunikacija na maternjem jeziku; komunikacija na stranom jeziku; matematičke, naučne i tehnološke kompetencije; digitalna kompetencija; učenje učenja; društvene i građanske kompetencije; osećaj za inicijativu i preduzetništvo; kulturološka osvešćenost i izražavanje.

Prve tri ključne kompetencije mogu se povezati sa tradicionalnim nastavnim predmetima, a ostalih pet su međupredmetne. One se razvijaju kroz nastavu svih predmeta, primenjive su u različitim situacijama i kontekstima pri rešavanju različitih problema i zadataka i neophodne svim učenicima za lično ostvarenje i razvoj, uključivanje u društvene tokove i zapošljavanje i čine osnovu za celoživotno učenje.

3.3. Standardi

Standardi obrazovanja i vaspitanja predstavljaju skup normi na osnovu kojih se vrši procena kvaliteta u sistemu obrazovanja i vaspitanja. Oni su rezultat procesa u toku koga dolazi do usaglašavanja između efekata koje je obrazovno-vaspitni sistem ostvario i onih koje treba da postigne u narednom periodu. Standardi odgovaraju na neka strateški važna pitanja s kojima se obrazovno-vaspitni sistem u Republici Srbiji uvek iznova suočava: kakve efekte postizemo u obrazovanju i gde možemo i moramo postići bolje efekte sa kapacitetima kojima raspolažemo. Ovaj balans između onoga "gde smo" i "gde želimo da budemo" veoma je važan aspekt standarda i bitno ih razlikuje od onoga što je iskazano kroz ciljeve obrazovanja.

Osnovna karakteristika standarda je njihova merljivost, zasnovanost na empirijskim podacima, a stepen njihove ostvarenosti može se proveravati. Na osnovu tih provera i pratećih analiza, u intervalima od nekoliko godina, moguće je proceniti kvalitet obrazovnog sistema i dalje razvijati standarde. Uspostavljanje i unapređivanje standarda je kontinuiran proces, povezan sa promenama zahteva koje društvo postavlja pred obrazovanje.

Obrazovni sistem Republike Srbije ima razvijenih pet vrsta standarda i to su:

- 1) standardi postignuća učenika;
- 2) standardi kompetencija nastavnika;
- 3) standardi kompetencija direktora;
- 4) standardi kvaliteta rada ustanove;
- 5) standardi kvaliteta udžbenika.

Standardi postignuća učenika su iskazi o temeljnim znanjima, veštinama i umenjima koje svi učenici treba da steknu do određenog nivoa u obrazovanju. Standardi artikulišu najvažnije zahteve školskog učenja i nastave i iskazuju ih kao ishode vidljive u mišljenju, rasuđivanju i ponašanju učenika. Preko standarda se obrazovni ciljevi prevode na mnogo konkretniji jezik koji opisuje postignuća učenika, stečena znanja, veštine i umenja.

Formulacije standarda su konkretne, operativne i date u iskazima šta učenik zna, može i ume i moguće ih je proveriti testiranjem ili posmatranjem.

Standardi kompetencija nastavnika određuju se u odnosu na ciljeve i ishode učenja i treba da obezbede kriterijume za poučavanje koje će se smatrati profesionalnim i uspešnim.

Standardi kompetencija direktora utvrđuju one kriterijume kojima se obezbeđuje uspešno upravljanje, organizovanje, rukovođenje, izvršavanje i kontrolisanje rada ustanova. Oni opisuju ključne aktivnosti za koje direktor mora biti osposobljen kako bi uspešno rukovodio ustanovom i obezbedio ostvarivanje njenih ciljeva. Svrha standarda je osiguranje i unapređivanje kvaliteta rada, čime se doprinosi ostvarivanju opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja definisanih zakonom.

Standardi kvaliteta rada ustanove ostvaruju se u procesu sprovođenja samovrednovanja i spoljašnjeg vrednovanja škola i predškolskih ustanova. Njihova svrha je da obezbede i unaprede uslove za razvoj obrazovanja, osiguraju i unaprede kvalitet programa obrazovanja, svih oblika obrazovno-vaspitanog rada i uslova u kojima se obrazovanje ostvaruje.

Standardi kvaliteta udžbenika odnose se na sadržaj, pedagoško-psihološke, didaktičko-metodičke i jezičke zahteve, kao i na likovno-grafičku i tehničku opremljenost nastavnog sredstva. Njihova svrha je da se unapredi kvalitet udžbenika i drugih nastavnih sredstava i time doprinese ostvarivanju ciljeva i opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja.

Svaki od ovih pet standarda odnosi se na specifičan aspekt obrazovanja ali združeno treba da obezbede objektivnu procenu opšteg kvaliteta obrazovanja. Koliko su standardi dobri posmatra se i po tome koliko su međusobno usaglašeni i kakva je njihova primenljivost u praksi.

3.4. Pristup vaspitanju, učenju i podučavanju

U konceptu gde se učenje određuje kao celoživotni proces izgradnje kompetencija, nastava i nastavnici dobijaju drugačiju funkciju. Učenje se organizuje kao: učenje radi sticanja znanja, učenje kako se deluje, učenje da se živi zajedno i učenje za ceo život. Osnovno polazište savremenog pristupa učenju je da je to proces aktivne konstrukcije znanja u određenom kontekstu. Ono se odvija kroz interakciju sa konkretnom fizičkom sredinom i socijalnim okruženjem, putem razvijanja odnosa razmene i saradnje.

Učenje i podučavanje počivaju na:

- raznovrsnim (istraživačkim, projektnim, participativnim, kooperativnim) metodama koje obezbeđuju iskustvo u različitim aktivnostima učenja učenika; podsticanju motivacije i samostalnosti u učenju i učenja od drugih i sa drugima;
- oslanjanju na sopstvene snage učenika, razvoju samopoštovanja i osećanja kompetentnosti;
- uspostavljanju veza između životnog iskustva dece i učenika sa aktivnostima i sadržajima učenja u ustanovi (Na taj način olakšava se razvoj novih znanja, razumevanje cilja i smisla učenja i razvija motivacija. Korist od učenja i vrednost naučenog, obezbeđuje se primenom u novim i različitim situacijama učenja u ustanovi i svakodnevnom životu);
- uvažavanju individualnih karakteristika, obrazovnih potreba, mogućnosti, interesovanja i različitih uslova i okolnosti u kojima se učenici razvijaju i obrazuju (Poštovanje osobenosti svakog učenika na svakom nivou obrazovanja ogleda se u obezbeđivanju pristupa/učešća u aktivnostima učenja koje omogućavaju razvoja i napredovanje u ostvarivanju ishoda učenja sopstvenim tempom.);
- negovanju i podsticanju kritičkog mišljenja, kreativnosti i inicijative kako bi se učenicima omogućilo da nađu najpogodnije načine postupanja u različitim oblastima svakodnevnog života i života u ustanovi;
- postavljanju očekivanja u zoni narednog razvitka pred svakog učenika; organizovanju aktivnosti i izboru sadržaja i materijala koji pobuđuju radoznalost (Na taj način potrebno je obezbeđivati motivišuća iskustva, važna za podsticanje interesovanja i razvoj trajnog pozitivnog odnosa i zadovoljstva u učenju);
- podsticanju solidarnosti, tolerancije, etike brige, poštovanju drugih i odgovornosti za sopstveno ponašanje radi formiranja ličnog sistema vrednosti kao temelja pozitivnih odnosa sa drugima, zdrave porodice i društva u celini.

Podrška nastavi orijentisanoj na učenje podrazumeva stvaranje okruženja koje obezbeđuje svakom učeniku da ostvari svoje pune potencijale. Okruženje se posmatra u širem smislu kao: fizičko okruženje (prostor, oprema, broj učenika), emocionalno okruženje (osećanja i potrebe učenika i nastavnika), socijalno okruženje (međusobni odnos učenika i odnos između učenika i nastavnika, kao i odnosi između nastavnika i roditelja) i sazajno

okruženje, koje je u najvećoj meri određeno očekivanjima u pogledu učeničkih postignuća i razlikama među učenicima u pogledu njihovih početnih znanja i veština. Okruženje za učenje, koje je u najvećoj meri povezano sa etosom ustanove, prepoznaje se po kvalitetu:

- 1) **saradnje** - postoji stalan protok informacija između svih učesnika obrazovnog procesa, podržavaju se zajedničke aktivnosti i konstruktivne diskusije, uz međusobno poštovanje i uvažavanje;
- 2) **pripadnosti** - postoji osećaj pripadnosti školi/odeljenju/grupi, osećaj da se tu dobija emocionalna podršku i deca/učenici sebe vide kao vrednog člana zajednice;
- 3) **efikasnosti** - postoji svest o povezanosti uloženog napora i vremena i postignutih efekata; nema očekivanja da se stvari menjaju i postižu efekti bez ličnog angažmana;
- 4) **usmerenosti na ciljeve** - okruženje je svrsishodno, okrenuto je ka postizanju ciljeva, ishoda, kompetencija; nema nesvrsishodnih aktivnosti.

Unapređivanje saradnje, osećaja pripadnosti, efikasnosti i usmerenosti na ciljeve nije u nadležnosti jedne osobe. To je zajednička aktivnost zaposlenih u ustanovi i dece/učenika kojom se razvija takva klima u ustanovi u kojoj se svi dobro osećaju.

U konceptu nastave orijentisane na učenje traže se nove kompetencije nastavnika i proširuje se njihova odgovornost. Podučavanje je kompleksan zadatak koji podrazumeva interakciju sa mnogo učenika u velikom broju različitih situacija. Ovladanost predmetnim sadržajem nije dovoljna za uspešno vođenje nastave. Učeničko postignuće direktno je povezano sa kompetencijama nastavnika i to na više različitih nivoa.

Očekuje se da vaspitač/nastavnik podstiče svako dete/učenika da se aktivnije uključuje u sopstveni proces učenja. Time ključna kompetencija vaspitača/nastavnika postaje stvaranje stimulativnog okruženja za učenje, podsticanje motivacije učenika i pomaganje učenicima da upravljaju sopstvenim učenjem, kao i da razvijaju veštine rešavanja problema.

Na nivou grupe/odeljenja dolazi do izražaja vaspitačka/nastavnikova kompetencija da upravlja grupom u kojoj postoje različite potrebe, sposobnosti, interesovanja, a često i različito kulturno i religijsko nasleđe. Od vaspitača/nastavnika se očekuje da radi na takav način da obezbeđuje integraciju grupe koristeći razlike kao prednosti.

Na nivou ustanove od vaspitača/nastavnika se očekuje da samoevaluiira svoj celokupni rad, kao i da na osnovu rezultata različitih vrsta eksternog vrednovanja unapređuje svoje profesionalne kompetencije. Podrazumeva se veština funkcionalnog korišćenja informacionih i komunikacionih tehnologija kao i veština donošenja odluka.

3.5. Vrednovanje vaspitanja i obrazovanja

Postizanje i održavanje kvaliteta vaspitanja i obrazovanja tesno je povezano sa mehanizmima praćenja i vrednovanja efekata u smislu ostvarivanja postavljenih ciljeva i očekivanih opštih ishoda. Vrednovanje time postaje sastavni deo obrazovno-vaspitanog procesa koji je povezan sa primenom usvojenih standarda. Ono se ostvaruje kontinuirano, na svim nivoima i vrstama douniverzitetskog obrazovanja i na načine koji odgovaraju segmentu obrazovanja koji se prati.

Vrednovanje sistema - kako je jednakost u pravu na obrazovanje jedna od bazičnih vrednosti obrazovnog i vaspitanog sistema, vrednovanje je usmereno na procenu da li je svakom detetu i mladoj osobi osigurano okruženje i pružena podrška koja u najvećoj mogućoj meri doprinosi njihovoj uključenosti i dobrobiti. Vrednovanje na ovom nivou se ostvaruje na osnovu indikatora za praćenje stanja u obrazovno-vaspinom sistemu (obuhvat dece/učenika, broj učenika koji napuštaju sistem, broj učenika upisanih u srednju školu, praćenje inkluzivnog obrazovanja i dr.).

Vrednovanje ustanove - ostvaruje se sistemom samovrednovanja i spoljašnjeg vrednovanja primenom Standarda kvaliteta rada ustanove u relevantnim oblastima: školski program i godišnji plan rada, nastava i učenje, obrazovna postignuća učenika, podrška učenicima, etos, organizacija rada škole i rukovođenje, resursi (navedeno se odnosi na školu, a analogno postoji i za predškolsku ustanovu). Kvalitet svake oblasti procenjuje se u odnosu na ostvarenost standarda.

Vrednovanje zaposlenih - osnov za vrednovanje rada nastavnika predstavljaju Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihov profesionalni razvoj koji proveravaju sledeće oblasti: kompetencije za nastavnu oblast, predmet i metodiku nastave; za poučavanje i

učenje; za komunikaciju i saradnju. Standardi su osnov i za samoprocenu i ličnu orijentaciju nastavnika u okviru planiranja sopstvenog profesionalnog razvoja i kreiranje plana stručnog usavršavanja na nivou obrazovno-vaspitnih ustanova.

Standardi kompetencija za profesiju direktora odnose se na sledeće oblasti: rukovođenje procesom vaspitanja i učenja deteta; rukovođenje vaspitno-obrazovnim procesom u školi; praćenje i unapređivanje rada zaposlenih; razvoj saradnje sa roditeljima/starateljima, organom upravljanja, reprezentativnim sindikatom i širom zajednicom; finansijsko i administrativno upravljanje radom ustanove; obezbeđenje zakonitosti rada ustanove.

Vrednovanje udžbenika - osnov za vrednovanje jesu Standardi kvaliteta udžbenika koji se odnose na sadržaj, pedagoško-psihološke, didaktičko-metodičke i jezičke zahteve, kao i na likovno-grafičku i tehničku opremljenost. Svi udžbenici (pod ovim izrazom se misli na sva didaktička sredstva) koji su odobreni za upotrebu moraju da ispune sve propisane standarde posmatrane preko određenog broja pokazatelja.

Vrednovanje postignuća učenika - odnosi se na kontinuirano vrednovanje usmereno na učenje i razvoj učenika u neposrednom kontaktu u konkretnoj školskoj situaciji i koji vodi ka ocenjivanju. U fokusu ovog vrednovanja je učenik koji time dobija pravovremene povratne informacije o svom napretku, ali istovremeno to je dragoceni izvor informacija za nastavnika i podloga za planiranje daljeg rada i stvaranje boljeg okruženja za učenje. Za vrednovanje rada, napredovanja i postignuća učenika primenjuje se Pravilnik o ocenjivanju koji definiše različite vidove ocenjivanja i njihovu funkciju. Sistem nacionalnih ispita koji su obavezni za sve učenike obezbeđuje podatke o postignuću učenika na nivou sistema, odnosno populacije ili uzorka.

Osnov za vrednovanje postignuća učenika su standardi postignuća učenika i kompetencije različitog nivoa, od ključnih do specifičnih predmetnih. Važno je da se vrednovanje na svim nivoima odvija na transparentan i pravedan način, da je adekvatno dokumentovano i da se doživljava kao sredstvo za unapređivanja kvaliteta obrazovanja.

4. OKVIR KAO OSNOVA ZA PRIPREMU PODOKVIRA I PISANJE PROGRAMA

Nacionalni okvir obrazovanja i vaspitanja je dokument koji po svojoj opštosti daje smernice za celokupno douniverzitetsko obrazovanje. Na taj način se obezbeđuje usklađenost i kohezija sistema, ali se ne daju dovoljno konkretne smernice za razvoj obrazovanja određenog nivoa i vrste. Zato koncept okvira podrazumeva da se iz opšteg razvijaju okviri nižeg nivoa opštosti do nivoa programa.

Posmatrano po nivoima obrazovanja na osnovu Okvira razvijaju se sledeći podokviri:

- Nacionalni okvir za predškolsko vaspitanje i obrazovanje (Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja);
- Nacionalni okvir za osnovno obrazovanje i vaspitanje;
- Nacionalni okvir za opšte srednje obrazovanje i vaspitanje;
- Nacionalni okvir za srednje stručno obrazovanje i vaspitanje;
- Nacionalni okvir za srednje umetničko obrazovanje i vaspitanje.

Okviri daju smernice za sve obrazovne i vaspitne aktivnosti koje se ostvaruju u ustanovi. To znači, na primer, da se Nacionalni okvir za osnovno obrazovanje i vaspitanje odnosi na sve nastavne programe i vannastavne aktivnosti u školi. Školski program, kojim svaka škola gradi svoj identitet i prilagođava se potrebama svojih učenika, takođe treba da bude usaglašen sa smernicama okvira za svoj nivo, a time i sa opštim Okvirom.

Ovakav koncept okvira različitog nivoa opštosti podrazumeva da se dalje razvijaju predmetni okviri i okviri za određene ciljne grupe ili oblasti. Time obrazovanje dobija logičku razvojnost, a međupredmetne kompetencije učenika razvijaju se smisleno i sinhrono. Praksa je pokazala da bez postojanja ovakvih okvira sve ono što nije striktno predmetno kao što je npr. zdravstveno obrazovanje, biva zapostavljeno sa očekivanjem da će se to nekako spontano ostvariti, što se ne dešava. Iz tog razloga potrebno je razviti i okvire pojedinih tema koje su važne posmatrano sa stanovišta opštih ciljeva, ishoda i ključnih kompetencija. To su, na primer, okviri za održivi razvoj ili za preduzetništvo. Po ovom konceptu mogu se razvijati i

okviri za određene ciljne grupe kao što su, na primer, manjine ili deca/učenici sa posebnim sposobnostima.

Programi nastave i učenja treba da sadrže, takođe, sve relevantne smernice za njihov razvoj po razredima. U njima treba definisati svrhu proučavanja predmeta, njegovu razvojnost po vertikali, povezanost s drugim predmetima po horizontali, očekivane ishode i razvijene specifične predmetne kompetencije. Polazište za definisanje predmetnih ishoda za svaku godinu učenja predmeta su opšte međupredmetne kompetencije, opšta predmetna kompetencija, specifične predmetne kompetencije, kao i standardi postignuća za nastavni predmet i ciklus. Posebno je važno da elementi programa sadrže i smernice za organizaciju nastave orijentisane na ishode koje su specifične za konkretan predmet, elemente za izradu kriterijuma praćenja i vrednovanja efekata nastave samog predmeta kao i neophodnih resursa za ostvarivanje postavljenih ciljeva i ishoda. Time se sistem štiti od manjkavosti razvoja predmetnih programa koji su prevashodno okrenuti ka sadržaju iz oblasti kojoj pripadaju i ne korespondiraju dovoljno sa opštim ciljevima i ishodima.